

Lekcje pamięci

Przewodnik metodyczny po Starych Powązkach

Varsaviana

Warszawskie
Innowacje
Edukacyjno-Społeczne

Lekcje pamięci

Przewodnik metodyczny po Starych Powązkach

AUTORZY

Zbigniew Adamów-Bielkowicz
Maria Bryzgalska
Marta Gawryluk
Karol Gądzik
Małgorzata Langier
Tadeusz Petrażycki
Anna Reichert

ZDJĘCIA

Marzena Wszyńska

Varsaviana

Warszawskie
Innowacje
Edukacyjno-Społeczne

Osobowości Warszawy z XVIII i XIX wieku

Marta Gawryluk

1.1. Cele ogólne i szczegółowe zajęć

1.2. Przebieg zajęć

Bibliografia

Załącznik nr 1. Praca domowa

Załącznik nr 2. Karta pracy

1.1. Cele ogólne i szczegółowe zajęć

ADRESAT ZAJĘĆ

Uczennice i uczniowie szkoły podstawowej klas VII oraz VIII.

CEL OGÓLNY ZAJĘĆ

Przybliżenie historii miasta oraz ciekawych osobowości Warszawy, które pochowano na Starych Powązkach.

CEL SZCZEGÓŁOWY

Uczennice i uczniowie poznają ogólną historię i wygląd Warszawy z XVIII i XIX wieku.

METODY I FORMY PRACY

praca domowa przed zajęciami, dyskusja, praca indywidualna, praca grupowa.

ŚRODKI I MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

karty pracy, wyszukiwarka internetowa, podstawki pod karty pracy, długopisy/ołówki, czysta kartka, 4 zestawy kredek.

SŁOWA KLUCZOWE

Magier, Skorochód Majewski, Deotyma, kat, Warszawa.

CZAS TRWANIA

2 godziny lekcyjne.

1.2. Przebieg zajęć

1. Przed zajęciami każda uczennica i uczeń otrzymują/losują jako pracę domową jedno hasło listy (*Załącznik nr 1*) i prezentują je później na zajęciach na cmentarzu. Ich zadaniem jest opisanie jednym zdaniem hasła (np. postępując się *Encyklopedią PWN*). Jeśli uczniów jest mniej niż haseł lub więcej można podać po dwa, trzy hasła lub kilka haseł różnym osobom.
2. Nauczycielka lub nauczyciel wyjaśniają, że zajęcia dotyczyć będą osób, które kiedyś mieszkały w Warszawie oraz były bardzo znane i zostały pochowane na Powązkach. Podczas zajęć uczennice i uczniowie będą uzupełniać karty pracy, które na początku zajęć należy im rozdać (*Załącznik nr 2*). Warto przypomnieć młodzieży o zachowaniu ciszy i spokoju na cmentarzu.
3. Osoba prowadząca prosi uczennice i uczniów o pomoc w lokalizacji grobów. Adres grobu zapisany jest najczęściej według schematu: numer kwatery, numer rzędu, numer grobu.
4. Pierwszym grobem jest nagrobek Stefana Bema (Böhm, Beym lub Bem; kw. Pod Murem 4-1-23-25).
5. Przy grobie uczennice i uczniowie słuchają najważniejszych informacji o XVIII-wiecznej Warszawie oraz uzupełniają treść *zadania nr 1* w kartach pracy (wpisywanie brakujących słów). W tekście poniżej wyróżniono brakujące słowa.

6. Nauczycielka lub nauczyciel czytają na głos informacje o Warszawie:

Warszawa w połowie XVIII wieku miała *trzydzieści* tysięcy mieszkańców. Obok pięknych pałaców, stały ubogie domki i chaty pokryte strzechą. Panująca moda na zakładanie ogrodów dała miastu publiczne tereny zielone jak *Łazienki Królewskie*, czy ogród przy pałacu Krasińskich, gdzie grała kapela, była kręgielnia, a cukiernik sprzedawał słodkości. W warszawskim krajobrazie pojawiły się również ogrody prywatne. Słynny był ogród Izabeli Czartoryskiej na *Powązkach*, gdzie wśród drzew umieszczono sztuczne grotty, ruiny, łuk triumfalny i dom przypominający z zewnątrz rzymskie Koloseum. W 1776 r. warszawski bankier Cabritt kupił ogród przy Nowym Świecie i urządził w nim miejsce zabaw publicznych Vouxhall (stąd nazwa ulicy Foksal). W ogrodzie ustawione były namioty restauracyjne, wszędzie roznosił się dźwięk grającej orkiestry, podziwiano popisy linoskoczków i sztuczne ognie. Od 1740 r. w Warszawie działała intensywnie *Komisja Brukowa*, która porządkowała ulice, usuwając odpadki i błoto, reperowała stare bruki i utwardzała nowe ulice. Każdy, kto wjeżdżał do Warszawy, musiał zapłacić podatek przeznaczony na brukowanie. Podatkiem był jeden kamień polny, a jeśli ktoś takowego nie przywiózł, płacił 6 groszy¹. Walka z błotem i odpadkami była to syzyfowa praca, brud był stałym elementem krajobrazu warszawskiego, ponieważ domowe nieczystości usuwano bezpośrednio na ulice (niekiedy wprost z okien, często z wyższych kondygnacji). Mimo tych trudnień warszawskie ulice były bardzo ruchliwe. Kto tylko mógł, jechał powozem, bądź konno,

by nie grząść w ulicznym szlamie. Korzystano z tanich powozów, a jeśli kogoś nie było stać na dorożkę, mógł za ¼ jej ceny wynająć silnego *draba*, który go przenosił na plecach we wskazane miejsce. Komisja Brukowa wprowadziła w 1784 r. numerację wszystkich domów w mieście, zaczynając od *Zamku Królewskiego*. Przed pożarami ostrzegali specjalnie zatrudniani stróże, którzy w nocy czuwali nad całym miastem. Mieli grzechotki, piszczałki, którymi alarmowali o pożarze. W 1770 r. otoczono Warszawę nowym wałem. Okopy chroniące przed zarazą na wiele lat wyznaczyły granice miasta. Król August III urządził znakomite festyny na *Saskiej Kępie*, a na słynnych obiadach czwartkowych, kolejnego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, podawano pączki i faworki. Mieszkańcy Warszawy spędzali czas wolny w tzw. *kafenhauzach*, gdzie dyskutowano o polityce i spiskowano. Zakupy można było zrobić w centrum handlowym zwanym *Marywilem*, który należał do panien kanoniczek. Podniósł się poziom życia mieszkańców Warszawy, a niektórzy zdobyli fortuny. Bogacili się kupcy, właściciele pałaców i dóbr ziemskich, ale nie brakowało również żebraków. Po insurekcji kościuszkowskiej Warszawa została zajęta przez wojska ruskie i pruskie. Dnia 4 listopada 1794 r. Rosjanie w ciągu kilku godzin wymordowali dwadzieścia tysięcy mieszkańców warszawskiej *Pragi*. Liczba ludności z ponad stu pięćdziesięciu tysięcy podczas powstania kościuszkowskiego zmalała pod koniec wieku do *sześćdziesięciu* tysięcy.

7. Następnie nauczycielka lub nauczyciel czytają informacje z życia Stefana Bema, który urodził się w 1741 roku. Imponowała

mu służba wojskowa, dlatego postanowił zaciągnąć się pod chorągwie radziwiłłowskie. W walkach między Tyńcem a Krakowem został ranny w głowę. Czterdziestojednoletni Stefan ożenił się z Marianną Gliszczyńską, a około 1784 r. urodził mu się syn Kacper. Po drugim rozbiórce Polski, jako partyzant barski, musiał uciekać do Warszawy. W Warszawie poznał mistrza sprawiedliwości Jana Millera, który był u kresu swego życia i szukał następcy na swoje stanowisko. Namówił Stefana, aby objął po nim urząd i już w 1794 r. prezydent Warszawy Ignacy Wyssgota Zakrzewski, wręczył Stefanowi nominację na stanowisko kata Warszawy. Mistrz Stefan mieszkał w dworku miejskim, na Żoliborzu przy ulicy Wesołej. Domek ten został kupiony dla kata przez miasto. Ulica Wesoła zniknęła z mapy Warszawy, ponieważ została zajęta pod Cytadelę. Sąsiadem Stefana Bema był generał Henryk Dąbrowski, który często zapraszał go do siebie na rozmowy o minionych czasach. Stefan przyjaźnił się też z bratankiem króla, Józefem Poniatowskim. Egzekucje wykonywał na Starym Mieście. Panował wtedy zwyczaj, że po wykonanym wyroku stawał przed prezydentem Warszawy, ubrany w uroczysty strój i dobywając miecza z pochwy, meldował: „Z mocy sądu kryminalnego ukaraniem złoczyńcę”. Wśród warszawiaków krążyło powiedzenie, kierowane przede wszystkim do dzieci: „Pójdiesz ty do Stefanka na śniadanie”, czyli trafisz pod miecz kata Stefana Bema, jeśli będziesz niegrzeczny. Stefan Bem zmarł w 1813 roku.

8. Po przeczytaniu biogramu Bema nauczycielka lub nauczyciel proszą uczennice i uczniów, aby przeczytali inskrypcję na tablicy grobowej. Na tablicy widnieją słowa: „Stefanowi

Beym exekutorowi wyroków sprawiedliwości, w 72 roku życia, dnia 26 lutego 1813 r. zmarłemu, na znak czułego przywiązania, jako dobremu mężowi i kochającemu ojcu ten pomnik wdzięczności stawia, prosi o westchnienie do Boga: Tak naznaczyły Boskie wyroki, Abyś tu swoje położył zwłoki, Nad zgonem twoim łzy leje żona Z dziećmi twojemu osierocona”.

9. Przejście z uczennicami i uczniami do grobu Walentego Majewskiego. Kamień nagrobny jest położony na ziemi i ma bardzo zniszczoną inskrypcję o pierwotnej treści: „Ceniom śp. Walentego Skorochoda Majewskiego rejenta Metryki Koronnej K[rólestwa] P[olskiego] byłego deputowanego m[iasta] s[tołecznego] W[arszawy] na sejm r. 1820 i 1828: męża, którego pierwszą powinnością była cnota, a ozdobą głęboka nauka; żył lat 73; umarł dnia 3 lipca 1835 roku, żona mężowi”².
10. Stojąc przygrobie, warto przypomnieć uczennicom i uczniom, aby podczas słuchania najważniejszych informacji o Warszawie z I połowy XIX wieku, uzupełniali treść *zadania nr 2* w kartach pracy (wpisywali brakujące słowa). W tekście poniżej brakujące słowa są wyróżnione.
11. Osoba prowadząca czyta na głos informacje o Warszawie.

Po trzecim rozbiórce Warszawa znalazła się w obrębie *Prus Południowych*. Miasto było w stanie fizycznej i moralnej niemocy. Od lipca 1807 r. Warszawa weszła w skład *Księstwa Warszawskiego*. W 1810 r. było ponad siedemdziesiąt pięć tysięcy mieszkańców. Miasto powoli zaczęło się rozrastać

i unowocześnić, jedynie błoto było nadal wszechobecne. Żydzi bardzo szybko stali się jedną z najliczniejszych społeczności w mieście. Główną rozrywką w mieście był teatr prowadzony przez Wojciecha Bogusławskiego. Modne stały się tzw. *tańczące herbatki*, czyli spotkania przy herbacie, biszkoptach i cukierkach. W świąteczne dni organizowano zabawy na Tamce, na *Dynasach* z huśtawkami, w licznych ogródkach, na przedmieściach, a zimą tańczono przy grze katarynki lub innych instrumentów w gospodach. W Środę Popielcową warszawscy rzeźnicy wywozili zapasy mięsa do *Wilanowa* i tam urządzali ogromny bal. W pierwszy dzień majowy witano wiosnę na *Bielanach*, na św. Jana dziewczęta puszczały wianki na Wiśle. Powstały monumentalne place jak Bankowy, czy *Teatralny*, który stał sercem rozrastającego miasta. Pojawiły się nowe pomniki, m.in. Mikołaja Kopernika przed Pałacem Staszica. Nastąpił rozwój w nauce i kulturze. W 1800 r. założono Towarzystwo Przyjaciół Nauk, a cztery lata później Liceum Warszawskie, potem Szkołę Lekarską, a w 1816 r. *Uniwersytet Warszawski*. Wydawano *Kurier Warszawski* i inne gazety. Życie towarzyskie kwitło w salonach, na wzór królewskich obiadów czwartkowych. Od 1815 r. Warszawa weszła w skład *Królestwa Polskiego* połączonego unią personalną z Rosją. Aktywnie działał ruch patriotyczny, więc nic dziwnego, że to Warszawa została inspiratorem powstania listopadowego. Przez przeszło osiem miesięcy stacjonowały w mieście władze powstańcze, niestety miasto zostało zdobyte, a najmocniej ucierpiała Praga, Wola i Marymont. Namiestnik carski Iwan *Paskiewicz* sterroryzował całe miasto. Oczernowano gazety, zamknięto szkoły i Uniwersytet.

Pod budowę cytadeli zajęto czterysta posesji, wysiedlając prawie piętnaście tysięcy osób. W 1849 r. ludność Warszawy liczyła blisko *sto czterdzieści* tysięcy mieszkańców³.

12. Nauczycielka lub nauczyciel proszą uczennice i uczniów, aby uważnie słuchali i wyszukiwali hasła, czy też pojęcia, które opracowali w domu przed zajęciami. W poniższym tekście informacje te są wyróżnione. Gdy uczennice lub uczniowie usłyszą znajome informacje, zgłaszają się i czytają wszystkim, co przygotowali.
13. Nauczycielka lub nauczyciel czytają na głos informacje (*zadanie nr 3*).

Walenty Skorochód-Majewski urodził się w 1764 roku. Gdy skończył piętnaście lat, przybył do Warszawy do swego wuja. Rozpoczął bezpłatną naukę w *Collegium Nobilium*. Podczas pierwszych szkolnych wakacji zakochał się, za co został skarcony przez wuja Skrzetuskiego. Uciekł wtedy potajemnie za *Bug* i w wieku 19 lat wstąpił do wojska. Po powrocie do Warszawy skończył naukę w kolegium pijarskim, pełniąc jednocześnie obowiązki korepetytora, opiekuna młodzieży i zastępcy nauczycieli w niższych klasach. Poślubił Annę Fredrównę, a ponieważ nie miał pieniędzy na dalszą naukę, rozpoczął dwuletnią praktykę prawniczą, potem pracował jako nauczyciel w *Szkole Rycerskiej w pałacu Kazimierzowskim*. Podczas *powstania kościuszkowskiego* trzydziestoletni Walenty odznaczył się obroną Warszawy jako dowódca *batalionu* milicji. Ranny pod Maciejowicami powrócił do Warszawy, bosy bez odzieży. Z jego inicjatywy w 1800 r. zwrócono z Petersburga *metrykę koronną*

i mianując go *metrykantem koronnym*. Walenty pisał o metryce: „[...] obszerna własność narodu polskiego, tudzież majątki, honory obywatelskie, prawa 12 milionów ludzi, historye narodowa, progresu *kunsztów*, oświaty i obyczajów od lat przeszło 800 ciągle w sobie obejmujących”⁴. Był *deputowanym* do sejmu przez miasto Warszawę. Miał ogromne zdolności językowe, języka niemieckiego nauczył się w pół roku⁵. Badał języki wschodnie i był pierwszym badaczem *sanskrytu* w Polsce. Chciał dowieść pochodzenie *Słowian* od *Indusów* oraz wspólne pochodzenie języków słowiańskich i hinduskich. Badaniom oddał się z całym zapałem, rozdawał swoje teksty za darmo, ale nikt nie chciał ich czytać. Walenty rzadko opuszczał dzielnicę staromiejską. Codziennie szedł na mszę do katedry św. Jana, potem pisał, a o godz. 11 wychodził ze swego domu i szedł na plac Zamkowy do *sklepu korzennego* Thugutta, gdzie miał swoje beczki wina „wypijał małą buteleczkę swego wina, pogawędził ze znajomymi, nowinki miasta usłyszał i wracał do domu na obiad”⁶. Po drzemce i obiedzie znów odwiedzał sklep korzenny i do domu wracał bardzo późno. Walenty Majewski nosił zawsze *kontusz* i *żupan słucki*, na głowie aksamitną lub sukienną *rogatywkę*. W czasie świątecznych dni nosił przy prawym biodrze z bogatą *rękojeścią karabelę*. Zmarł w 1835 roku. W dzielnicy Ochota jest ulica jego imienia, oraz uliczka upamiętniająca urząd, który piastował, ul. Metrykantów.

- 14.** Przejście z uczennicami i uczniami do grobu Antoniego Magiera (kw. 8-1-10). Kolumna stojąca na cokole z inskrypcją jest jednym z najstarszych żeliwnych na cmentarzu.

Na niej jest urna, a poniżej zawieszony jest ukwiecony wieniec, wyraz wdzięczności dla Magiera.

- 15.** Stojąc przy grobie uczennice i uczniowie słuchają informacji o Antonim Magierze i uzupełniają treść *zadania nr 4* w kartach pracy. W tekście poniżej brakujące słowa będą wyróżnione.
- 16.** Nauczycielka lub nauczyciel czytają na głos informacje o Magierze.

Antoni Erazm Magier urodził się w 1762 roku. Mały Antoni uczęszczał na prywatne lekcje w Warszawie i Gdańsku, chodził do szkół pojezuickich i do księży teatynów. Jego ulubionymi dziedzinami nauki były *astronomia i fizyka*, uczył się ich z ogromnym zapałem⁷. Po ukończeniu szkół Antoni pracował w różnych instytucjach, ale dopiero po śmierci ojca, który nie akceptował jego zainteresowań, mógł zaangażować się w największe pasje życiowe, czyli astronomię i fizykę. Zaczął uczęszczać na mały kurs fizyczny prowadzony w salach redutowych⁸. W 1801 r. założył w kamienicy wytwórnię przyrządów fizycznych, które sam i projektował, tworzył i udoskonalał. Zanim zaczął obserwacje meteorologiczne, wydał broszurę *O próbach, czyli o sposobach próbowania mocy tęgości wódek, spirytusów, piwa lub innych napojów*. Wytwarzał także tzw. *Magierówkę*, areometr do próbowania mocy wódek i spirytusów, wśród jego klientów był m.in. król *Ludwik XVIII*, który zakupił barometr. Jego życie było regularne jak w zegarku, zawsze o tej samej porze dnia był w kościele, o tej samej pracował i o tej samej wychodził na spacer. Wszyscy

go znali i szanowali, był istnym barometrem warszawskim, gdy wychodził z parasolem, wszyscy wiedzieli, że na pewno spadnie deszcz. Od 1803 r. przez kolejne dwadzieścia pięć lat był jedynym, który prowadził obserwacje *meteorologiczne*⁹ w Warszawie. Codziennie na kamienicy, w której mieszkał, wywieszał *temperaturę powietrza*. Zaprzestał obserwacji po wybudowaniu obserwatorium w Ogrodzie Botanicznym dla Uniwersytetu Warszawskiego. Dodatkowym powodem zaniechania pomiarów była jego złamana noga, która utrudniała mu pracę. Odstąpił swój ciepłomierz ratuszowi, gdzie odtąd wywieszano pomiary temperatury. Magiera interesowała Warszawa, siedem lat życia poświęcił napisaniu *Estetyki miasta stołecznego Warszawy*. W wieku czterdziestu czterech lat został wybrany na *profesora* Liceum Warszawskiego, a rok później został *radnym* miasta. „Chudy, wysoki, budowy kościstej, z twarzą, na której odbijały się wszelkie umartwienia i posty, o ile pamiętamy, Magier miał tylko dwa ubrania, przynajmniej nie spotkaliśmy go nigdy w innym stroju, a mieliśmy sposobność dość często go widywać i nawet we własnym jego mieszkaniu. Pierwszym strojem Magiera był surdut, raczej kapota wigoniowa, koloru brzoskwini, na którą w czasie stoty kładł gunię włochatą, wyszarzaną, ciemno-zieloną”¹⁰. Spodnie zakładał, albo ceglaste albo granatowe, podpierał się trzciniową laską z białą kościanną gałką, a w kieszeniach trzymał zegarek i porcelanową tabakierkę. Nosił okulary i jeden z dwóch posiadanych przez niego kapeluszy. Miał sztuczne zęby, ale za to złote. Jego mieszkanie studenci nazywali kramem norymberskim, dlatego że można było tam znaleźć prawie wszystko. Opiekował się

i łożył na dzieci sąsiadów oraz znajomych, a także na edukację dzieci z rodziny. Do ostatnich swych dni mieszkał w kamienicy na ul. Pivnej. Zmarł w 1837 roku.

17. Kolejnym grobem jest nagrobek Jadwigi „Deotymy” Łuszczewskiej (kw. 64-1-20). Pomnik przedstawia siedzącego na cokole uskrzydłonego anioła Sądu Ostatecznego, który w prawej ręce trzyma trąbę, którą podpiera o kolano. W lewej dłoni trzyma wieniec laurowy, a obok lewej nogi leżą książki.
18. Stojąc przy grobie uczennice i uczniowie słuchają najważniejszych informacji o Warszawie z II połowy XIX wieku i uzupełniają treść *zadania nr 5* w kartach pracy. W tekście poniżej brakujące słowa będą wyróżnione.
19. Nauczycielka lub nauczyciel czyta treść ćwiczenia, a osoby w klasie proponują słowa do uzupełnienia.

W 1850 r. w Warszawie mieszkało ponad sto sześćdziesiąt tysięcy osób. Mieszkali obok siebie Polacy, Rosjanie i *Żydzi*. Mimo niekorzystnych warunków politycznych Warszawa się rozwijała. Zamożni wznosili pałacyki wzdłuż Alej Ujazdowskich, powstał pierwszy wielki hotel warszawski, nazwany Europejskim, a nową atrakcją stały się wyścigi konne na *Polu Mokotowskim*. W 1845 r. oddano do użytku pierwszy odcinek Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. W latach 50. założono pierwszą sieć kanalizacyjną i pierwszy *wodociąg Marconiego*, dzięki któremu wystawiono przepiękną fontannę w ogrodzie Saskim, a wokół Kolumny Zygmunta wybudowano basen z fontanną. Na rynku staromiejskim stanął pomnik warszawskiej Syrenki dłuta

Konstantego Hegla. Środowiskiem opiniotwórczym były salony mieszczańskie, gdzie co wieczór zbierała się elita kulturalna. Najpopularniejszym był salon Łuszczewskich. Funkcjonował Teatr Wielki i Rozmaitości, czasem dawano spektakle w amfiteatrze w Łazienkach Królewskich. Niestety teatr był nadzorowany przez zaborcę. Cenzura utrudniała układanie repertuaru na poziomie, wykluczone były sztuki nawiązujące do polskiej przeszłości. Faworyzowano komedie, farsy i operetki. Dnia 27 lutego 1861 r. podczas manifestacji zorganizowanej przez studentów wojsko carskie dało salwę do tłumu na Krakowskim Przedmieściu. Pięć osób poległo, zostali pochowani na Starych Powązkach. Od początku 1864 r. całe Królestwo wraz z Warszawą znalazło się pod dyktandem namiestnika hrabiego *Fiodora Berga* i „generała-policmajstra” *Fiodora Trepowa*. W pierwszych latach po powstaniu styczniowym więzienia były przepelnione, przeprowadzono masowe rewizje, wprowadzono terror w mieście. Zlikwidowano większość klasztorów, zrusyfikowano *Uniwersytet Warszawski*, zlikwidowano wiele szkół. Spis z 1882 r. wykazał, że Warszawa była miastem analfabetów. Wykształcenie elementarne posiadało 46,1%, średnie 6,5% a wyższe tylko 1,9%. Powstały dwa stałe mosty na Wiśle, zaczęła funkcjonować regularna komunikacja tramwajów konnych. Z upływem czasu linii tramwajowych w Warszawie było kilkanaście, a oznakowane były kolorami. Wiele przedsięwzięć miejskich zainicjował rosyjski prezydent Warszawy *Sokrates Starinkiewicz*. W 1881 r. zainstalowano pierwszą centralę telefoniczną, a *William Lindley* rozpoczął budowę nowoczesnej instalacji wodociągowo-kanalizacyjnej. Podwórza

były miejscem wielu popisów cyrkowych i artystycznych. Bywali treserzy z niedźwiedziami, małpkami, kataryniarze, często bardzo fantazyjnie poprzebierani. Największe targowisko znajdowało się za Żelazną Bramą, można tam było kupić wszystko od przetworów, ryb i mięs, przez słodczyce, zabawki, a nawet strzelby. Kawiarnie i restauracje nie cieszyły się popularnością. W cukierniach najmodniejsze były lody i poncz, a w najwytworniejszych urządzano pokoje do czytania gazet. Nie do pomyślenia było, aby szanująca się kobieta, weszła sama, bez męskiego towarzystwa do cukierni. W 1889 r. Warszawa przyłączyła do swego terenu Pragę. Pod koniec wieku liczba mieszkańców wzrosła do blisko *sześciuset dziewięćdziesięciu tysięcy*.

20. Uczennice i uczniowie słuchają informacji o Jadwidze Łuszczewskiej oraz uzupełniają treść *zadania nr 6* w kartach pracy. W tekście poniżej brakujące słowa będą wyróżnione.
21. Nauczycielka lub nauczyciel czytają na głos informacje o Łuszczewskiej.

Jadwiga Łuszczewska urodziła się 1834 roku. Miała starszą o pięć lat siostrę Kaziemierę. Kształciły się obie w domu pod okiem rodziców. Matka wykluczyła naukę języków obcych, za to kładła duży nacisk na znajomość prac domowych, tzw. *prac cnotliwych*. Mówiła do Deoty: „Lepiej, abyś nie umiała pisać, niż abyś nie umiała lub nie lubiła *cerować*”¹¹. Dziewczęta trzymane były pod kloszem, miały zakaz zawierania bliskich znajomości z innymi dziećmi. Wydawały rękopiśmienny miesięcznik pt.

Pszczółka, gdzie można było znaleźć przepisywane artykuły z gazet, rozszady, rebusy i ogłoszenia. Rodzice wozili dziewczynki po okolicach Warszawy, by poznały miejsca elekcji, bitew, do Wilanowa, by zobaczyły pałac królewski. Jeździli wspólnie do *Obserwatorium* (Astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego), oglądać przez teleskop gwiazdy, mleczne drogi i księżyc. Pierwszym domem Deotymy była kamienica przy Nowym Świecie. Matka prowadziła tam salon literacki, który był bardzo chętnie odwiedzany, zwłaszcza że w całej Warszawie panowała ponura atmosfera po powstaniu *listopadowym*. W każdy poniedziałek u Łuszczewskich można było podyskutować swobodnie o sztuce, nauce i kulturze. Gdy mieszkali w pałacu Saskim, osiemnastoletnia Jadwiga wystąpiła po raz pierwszy jako improwizatorka. Pierwszy występ okazał się sensacyjnym sukcesem. *Kurier Warszawski* przyznał genialność, a inne gazety poparły tę opinię z całym przekonaniem i wiarą w geniusz Deotymy. Deotyma podobno była skromnej urody. Niskiego wzrostu, o rudych włosach, szczupłej figurze ubierała się zbyt oryginalne, co odejmowało jej jeszcze uroku. Rzadko trzymała się rówieśniczek, wolała towarzystwo mężczyzn mających opinie uczonych. Imponowała ludziom swym dystyngowanym gestem i ostrym spojrzeniem. O sobie mówiła, że była zazwyczaj zadumana i małomówna. Brała czynny udział w życiu patriotycznym miasta. Na pogrzebie Pięciu Poległych nosiła cierniowy wieniec – symbol męczeństwa narodu. W listopadzie 1863 r. ojca Deotymy zesłano w głąb Rosji. Nie chcąc rozstawać się z ukochanym ojcem, pojechała z nim. Powrócili do Warszawy po dwóch latach. Niebawem zmarła jej siostra, potem

ojciec i matka. W 1871 r. wprowadziła się do mieszkania przy ul. Marszałkowskiej i mieszkała tam aż do śmierci. Wznowiła działalność salonu literackiego. Przyjmowała towarzystwo w czwartki. Zakładała wtedy czarną aksamitną suknię z trenem, do tego kolbę z przepięknych szmaragdów i szmaragdowe kolczyki. Gości obowiązywały wieczorowe stroje, fraki i długie suknie. Bywały czwartki po sto pięćdziesiąt osób, ale zawsze całe mieszkanie było szczelnie zamknięte, a okna zasłonięte zasłonami. W salonie Deotymy było niczym u króla na dworze, ona była królową, która nosiła wachlarz w kształcie berła, poeta Adam Odyniec odgrywał rolę księdza spowiednika, który nosił w surducie małe ucho. Był też odtwórca roli kata z toporkiem, szambelanowie oraz strażnicy. Jadwiga miała wiele pseudonimów, których używała w zależności od okazji: Deotima, *Bo-gobojna*, Królowa Ideału, Poetessa, Władczyni Absolutu, Wieszcza¹². Jedni ją ubóstwiali, inni uważali za sztuczną i nudną. Krążyło o niej mnóstwo wierszyków, przeważnie złośliwych jak np. *We fraku – i w klaku*¹³, *Pójdziemy do Deotymy na rymy*¹⁴ „Wlazł kotek na płótek i mruga, dosyć lodów, Deotymy i Pługa”, czy „Deotyma się nadyma, zamiast kiecki ma strój grecki”. Deotyma napisała kilka powieści, najpopularniejszą z nich jest *Panienka z okienka*, która doczekała się ekranizacji, opery i przetłumaczenia na język włoski.

22. Na zakończenie zajęć nauczycielka lub nauczyciel proszą uczennice i uczniów, żeby podzielili się na cztery zespoły i każda z grup ma stworzyć projekt okładki biografii jednego z bohaterów dzisiejszego spaceru. Mają na to 10 minut.

Bibliografia

1. Baranowska M., *Miesiące, lata, wieki*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2004.
2. Drozdowski M.M., Zachorski A., *Historia Warszawy*, Jeden Świat, Warszawa 2004.
3. Kraushar A., *Antoni Magier i jego Estetyka Warszawy*, M. Lewiński i syn, Warszawa 1903.
4. Łuszczewska J., *Pamiętnik Deotymy (Jadwigi Łuszczewskiej)*, E. Wende, Warszawa 1910.
5. Magier A., *Estetyka miasta stołecznego Warszawy*, Ossolineum, Wrocław 1963.
6. *Rocznik Warszawski XXIV*, Zamek Królewski w Warszawie, Warszawa 1995.
7. Ruszczyc M., *Niepospolite kobiety: legenda i historia*, Świat Książki, Warszawa 1998.
8. Sobieszkański F.M., *Warszawa*, t. 1, PIW, Warszawa 1967.
9. *Pismo Zbiorowe Wydawane przez Józefata Ohryzko*, Petersburg 1859.
10. S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1790-1850. Znajomi i ich rodziny*, PIW, Warszawa 1979.
11. K.W. Wójcicki, *Cmentarz Powązkowski pod Warszawą*, t. 1, Drukarnia S. Orgelbranda, Warszawa 1855.
12. K.W. Wójcicki, *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia*, t. 2, PIW, Warszawa 1974.

Przypisy

- 1 M.M. Drozdowski, A. Zachorski, *Historia Warszawy*, Jeden Świat, Warszawa 2004, s. 120.
- 2 S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1790-1850. Znajomi i ich rodziny*, PIW, Warszawa 1979, s. 264.
- 3 M.M. Drozdowski, A. Zachorski, op.cit., s. 163.
- 4 *Pismo Zbiorowe Wydawane przez Józefata Ohryzko*, Petersburg 1859, s. 322.
- 5 K.W. Wójcicki, *Cmentarz Powązkowski pod Warszawą*, t. 1, Drukarnia S. Orgelbranda, Warszawa 1855, s. 86.
- 6 K.W. Wójcicki, *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia*, t. 2, PIW, Warszawa 1974, s. 174.
- 7 *Rocznik Warszawski XXIV*, Zamek Królewski w Warszawie, Warszawa 1995, s. 119-120.
- 8 Tamże, s. 127.
- 9 A. Magier, *Estetyka miasta stołecznego Warszawy*, Ossolineum, Wrocław 1963, s. 21.
- 10 A. Kraushar, *Antoni Magier i jego Estetyka Warszawy*, M. Lewiński i syn, Warszawa 1903, s. 10.
- 11 J. Łuszczewska, *Pamiętnik Deotymy (Jadwigi Łuszczewskiej)*, E. Wende, Warszawa 1910, s. 23.
- 12 M. Ruszczyk, *Niepospolite kobiety: legenda i historia*, Świat Książki, Warszawa 1998, s. 298.
- 13 Mowa o szapoklaku, czyli cylindrze o specjalnej konstrukcji, pozwalającej na złożenie go na płasko, używany przez mężczyzn na przełomie XIX i XX wieku jako element stroju balowego.
- 14 M. Baranowska, *Miesiące, lata, wieki*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2004, s. 263.

Załącznik nr 1.

Praca domowa

1. **COLLEGIUM NOBILIUM** – szkoła średnia prowadzona przez pijarów w Warszawie, założona w 1740 r. przez Stanisława Konarskiego.
2. **BUG** (rzeka) – na Ukrainie, Białorusi i w Polsce.
3. **SZKOŁA RYCERSKA** – szkoła państwowa założona przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego 15 marca 1765 r. w Warszawie.
4. **PAŁAC KAZIMIERZOWSKI** – pałac z 1641 r. na terenie obecnego kampusu Uniwersytetu Warszawskiego, w którym mieściła się w XVIII wieku Szkoła Rycerska.
5. **POWSTANIE KOŚCIUSZKOWSKIE** – powstanie narodowe przeciw Rosji, a następnie przeciw Prusom, rozpoczęte 24 marca 1794 roku.
6. **BATALION** – wojskowy zasadniczy pododdział taktyczny w różnych rodzajach wojsk.
7. **METRYKA KORONNA** – kilka serii ksiąg wpisów akt wystawianych przez polską kancelarię królewską od połowy XVII w., a także przez inne kancelarie.
8. **METRYKANT KORONNY** – pisarz w archiwum.
9. **DEPUTOWANY** – członek parlamentu lub innych władz wybieralnych, a w Polsce przedrozbiorowej poseł na sejm wybierany przez stan mieszczański.
10. **KUNSZT** – umiejętność wykonywania czegoś lub posługiwania się czymś, doprowadzona do perfekcji.
11. **SANSKRYT** – język literacki starożytnych i średniowiecznych Indii.
12. **SŁOWIANIE** – gałąź ludów indoeuropejskich posługujących się językami słowiańskimi, zamieszkująca Europę wschodnią, środkową i południową oraz pas północnej Azji.
13. **INDUSI** – ogólna nazwa obywateli Indii.
14. **SKLEP KORZENNY** – sklep z przyprawami (korzeniami).
15. **KONTUSZ** – staropolski wierzchni strój męski, długa suknia zapinana z przodu, z rozciętymi rękawami.
16. **ŻUPAN** – staropolski męski ubiór noszony przez szlachtę, o kroju sukni zapinanej na guziki, ze stójką i wąskimi rękawami.
17. **ROGATYWKA** – polska wojskowa czapka z daszkiem i kwadratowym denkiem.
18. **RĘKOJEŚĆ** – część jakiegoś narzędzia służąca do trzymania go w ręce.
19. **KARABELA** – szabla z rękojeścią w kształcie stylizowanej głowy orła, noszona przez szlachtę polską jako element stroju paradnego.

Karta pracy

ZADANIE NR 1

Warszawa w połowie XVIII wieku miała ..... mieszkańców. Obok pięknych pałaców, stały ubogie domki i chaty pokryte strzechą. Panująca moda na zakładanie ogrodów, dała miastu publiczne tereny zielone jak ....., czy ogród przy pałacu Krasieńskich, gdzie grała kapela, była kręgielnia, a cukiernik sprzedawał słodkości. W warszawskim krajobrazie pojawiły się również ogrody prywatne. Słynny był ogród Izabeli Czartoryskiej na ....., gdzie wśród drzew umieszczono sztuczne grotty, ruiny, łuk triumfalny i dom przypominający z zewnątrz rzymskie Koloseum. W 1776 r. warszawski bankier Cabritt kupił ogród przy Nowym Świecie i urządził w nim miejsce zabaw publicznych Vouxhall (stąd nazwa ulicy Foksal). W ogrodzie ustawione były namioty restauracyjne, wszędzie roznosił się dźwięk grającej orkiestry, podziwiano popisy linoskoczków i sztuczne ognie. Od 1740 r. w Warszawie działała intensywnie ....., która porządkowała ulice, usuwając odpadki i błoto, reperowała stare bruki i utwardzała nowe ulice. Każdy, kto wjeżdżał do Warszawy musiał zapłacić podatek przeznaczony na brukowanie. Podatkiem był jeden kamień polny, a jeśli ktoś takowego nie przywiózł, płacił 6 groszy. Walka z błotem i odpadkami była to syzyfowa praca, brud był stałym elementem krajobrazu warszawskiego, ponieważ domowe nieczystości usuwano bezpośrednio na ulice (niekiedy wprost z okien, często z wyższych kondygnacji). Mimo tych utrudnień, warszawskie ulice były bardzo ruchliwe. Kto tylko mógł jechał powozem, bądź konno, by nie grząść w ulicznym szlamie. Korzystano z tanich powozów, a jeśli kogoś nie było stać na dorożkę, mógł za ¼ jej ceny wynająć silnego ....., który go prznosił na plecach we wskazane miejsce. Komisja Brukowa wprowadziła w 1784 r. numerację wszystkich domów w mieście, zaczynając od ....., Przed pożarami ostrzegali specjalnie zatrudniani stróże, którzy w nocy czuwali nad całym miastem. Mieli grzechotki, piszczałki, którymi alarmowali o pożarze. W 1770 r. otoczono Warszawę nowym wałem. Okopy chroniące przed zarazą na wiele lat wyznaczyły granice miasta. Król August III urządził znakomite festyny na ....., a na słynnych obiadach czwartkowych, kolejnego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, podawano pączki i faworki. Mieszkańcy Warszawy spędzali czas wolny w tzw. *kafenhauzach*, gdzie dyskutowano o polityce i spiskowano. Zakupy można było zrobić w centrum

handlowym zwanym ....., który należał do panien kanoniczek. Podniósł się poziom życia mieszkańców Warszawy, a niektórzy zdobyli fortuny. Bogacili się kupcy, właściciele pałaców i dóbr ziemskich, ale nie brakowało również żebraków. Po insurekcji kościuszkowskiej Warszawa została zajęta przez wojska ruskie i pruskie. Dnia 4 listopada 1794 r. Rosjanie w ciągu kilku godzin wymordowali dwadzieścia tysięcy mieszkańców warszawskiej ....., Liczba ludności z ponad stu pięćdziesięciu tysięcy podczas powstania kościuszkowskiego zmalała pod koniec wieku do ..... tysięcy.

ZADANIE NR 2

Po trzecim rozbiórze Warszawa znalazła się w obrębie ....., Miasto było w stanie fizycznej i moralnej niemocy. Od lipca 1807 r. Warszawa weszła w skład ....., W 1810 r. było ponad siedemdziesiąt pięć tysięcy mieszkańców. Miasto powoli zaczęło się rozrastać i unowocześniać, jedynie błoto było nadal wszechobecne. Żydzi bardzo szybko stali się jedną z najliczniejszych społeczności w mieście. Główną rozrywką w mieście był teatr prowadzony przez Wojciecha Bogusławskiego. Modne stały się tzw. tańczące herbatki, czyli spotkania przy herbacie, biszkoptach i cukierkach. W świąteczne dni organizowano zabawy na Tamce, na ..... z huśtawkami, w licznych ogródkach, na przedmieściach, a zimą tańczono przy grze katarynki lub innych instrumentów w gospodach. W Środę Popielcową warszawscy rzeźnicy wywozili zapasy mięsa do ..... i tam urządzali ogromny bal. W pierwszy dzień majowy witano wiosnę na ....., na św. Jana dziewczęta puszczały wianki na Wiśle. Powstały monumentalne place jak Bankowy, czy ....., który stał sercem rozrastającego miasta. Pojawiły się nowe pomniki, m.in. Mikołaja Kopernika przed Pałacem Staszica. Nastąpił rozwój w nauce i kulturze. W 1800 r. założono Towarzystwo Przyjaciół Nauk, a cztery lata później Liceum Warszawskie, potem Szkołę Lekarską, a w 1816 r. .... Wydawano Kurier Warszawski i inne gazety. Życie towarzyskie kwitło w salonach, na wzór królewskich obiadów czwartkowych. Od 1815 r. Warszawa weszła w skład ..... połączonego unią personalną z Rosją. Aktywnie działał ruch patriotyczny, więc nic dziwnego, że to Warszawa została inspiratorem powstania listopadowego. Przez przeszło osiem miesięcy stacjonowały w mieście władze powstańcze, niestety miasto zostało zdobyte, a najmocniej ucierpiała Praga, Wola i Marymont. Namiestnik carski Iwan ..... sterroryzował całe miasto. Cenzurowano gazety, zamknięto szkoły i Uniwersytet. Pod budowę cytadeli zajęto czterysta posesji, wysiedlając prawie piętnaście tysięcy osób. W 1849 r. ludność Warszawy liczyła blisko ..... tysięcy mieszkańców.

ZADANIE NR 3

Walenty Skorochód-Majewski urodził się w 1764 roku. Gdy skończył piętnaście lat, przybył do Warszawy do swego wuja. Rozpoczął bezpłatną naukę w ..... Podczas pierwszych szkolnych wakacji zakochał się, za co został skarcony przez wuja Skrzetuskiego. Uciekł wtedy potajemnie za ..... i w wieku 19 lat wstąpił do wojska. Po powrocie do Warszawy skończył naukę w kolegium pijarskim, pełniąc jednocześnie obowiązki korepetytora, opiekuna młodzieży i zastępcy nauczycieli w niższych klasach. Poślubił Annę Fredrównę, a ponieważ nie miał pieniędzy na dalszą naukę, rozpoczął dwuletnią praktykę prawniczą, potem pracował jako nauczyciel w ..... w ..... Podczas ..... trzydziestoletni Walenty odznaczył się obroną Warszawy jako dowódca ..... milicji. Ranny pod Maciejowicami powrócił do Warszawy, boso bez odzieży. Z jego inicjatywy w 1800 r. zwrócono z Petersburga ..... i mianując go ..... Walenty pisał o metryce: „[...] obszerna własność narodu polskiego, tudzież majątki, honory obywatelskie, prawa 12 milionów ludzi, historye narodowa, progresu ....., oświaty i obyczajów od lat przeszło 800 ciągle w sobie obejmujących”. Był ..... do sejmu przez miasto Warszawę. Miał ogromne zdolności językowe, języka niemieckiego nauczył się w pół roku. Badał języki wschodnie i był pierwszym badaczem sanskrytu w Polsce. Chciał dowiedzieć pochodzenie ..... od ..... oraz wspólne pochodzenie języków słowiańskich i hinduskich. Badaniom oddał się z całym zapałem, rozdawał swoje teksty za darmo, ale nikt nie chciał ich czytać. Walenty rzadko opuszczał dzielnicę staromiejską. Codziennie szedł na mszę do katedry św. Jana, potem pisał, a o godz. 11 wychodził ze swego domu i szedł na plac Zamkowy do ..... Thugutta, gdzie miał swoje beczki wina „wypijał małą buteleczkę swego wina, pogawędził ze znajomymi, nowinki miasta usłyszał i wracał do domu na obiad”. Po drzemce i obiedzie znów odwiedzał sklep korzenny i do domu wracał bardzo późno. Walenty Majewski nosił zawsze ..... i ....., na głowie aksamitną lub sukieną ..... W czasie świątecznych dni nosił przy prawym biodrze z bogatą ..... Zmarł w 1835 roku. W dzielnicy Ochota jest ulica jego imienia, oraz uliczka upamiętniająca urząd, który piastował, ul. Metrykantów.

ZADANIE NR 4

Antoni Erazm Magier urodził się w 1762 roku. Mały Antoni uczęszczał na prywatne lekcje w Warszawie i Gdańsku, chodził do szkół pojezuickich i do księży teatynów. Jego ulubionymi dziedzinami nauki były....., uczył się ich z ogromnym zapałem. Po ukończeniu szkół Antoni pracował w różnych instytucjach, ale dopiero po śmierci ojca, który nie akceptował jego zainteresowań, mógł zaangażować się w największe pasje życiowe, czyli astronomię i fizykę. Zaczął uczęszczać na mały kurs fizyczny prowadzony w salach reutowych. W 1801 r. założył w kamienicy wytwórnię przyrządów fizycznych, które sam i projektował, tworzył i udoskonalał. Zanim zaczął obserwacje meteorologiczne, wydał broszurę *O próbach, czyli o sposobach próbowania mocy tęgości wódek, spirytusów, piwa lub innych napojów*. Wytwarzał także tzw. *Magierówkę*, areometr do próbowania mocy wódek i spirytusów, wśród jego klientów był m.in. król....., który zakupił barometr. Jego życie było regularne jak w zegarku, zawsze o tej samej porze dnia był w kościele, o tej samej pracował i o tej samej wychodził na spacer. Wszyscy go znali i szanowali, był istnym barometrem warszawskim, gdy wychodził z parasolem, wszyscy wiedzieli, że na pewno spadnie deszcz. Od 1803 r. przez kolejne dwadzieścia pięć lat był jedynym, który prowadził obserwacje..... w Warszawie. Codziennie na kamienicy, w której mieszkał, wywieszał..... Zaprzestał obserwacji po wybudowaniu obserwatorium w Ogrodzie Botanicznym dla Uniwersytetu Warszawskiego. Dodatkowym powodem zaniechania pomiarów była jego złamana noga, która utrudniała mu pracę. Odstąpił swój ciepłomierz ratuszowi, gdzie odtąd wywieszano pomiary temperatury. Magiera interesowała Warszawa, siedem lat życia poświęcił napisaniu *Estetyki, miasta stołecznego Warszawy* od 1764 r. W wieku czterdziestu czterech lat został wybrany na..... Liceum Warszawskiego, a rok później został..... miasta Warszawy. „Chudy, wysoki, budowy kościastej, z twarzą, na której odbijały się wszelkie umartwienia i posty, o ile pamiętamy, Magier miał tylko dwa ubrania, przynajmniej nie spotkaliśmy go nigdy w innym stroju, a mieliśmy sposobność dość często go widywać i nawet we własnym jego mieszkaniu. Pierwszym strojem Magiera był surdut, raczej kapota wigoniowa, koloru brzoskwini, na którą w czasie słoty kładł gunię włochatą, wyszarzaną, ciemno-zieloną”. Spodnie zakładał albo ceglaste albo granatowe, podpierał się trzciniową laską z białą kościaną gałką, a w kieszeniach trzymał zegarek i porcelanową tabakierkę. Nosił okulary i jeden z dwóch posiadanych przez niego kapeluszy. Miał sztuczne zęby, ale za to złote. Jego mieszkanie studenci nazywali kramem norymberskim, dlatego że można było tam znaleźć prawie wszystko. Opiekował się i łożył na dzieci sąsiadów oraz znajomych, a także na edukację dzieci z rodziny. Do ostatnich swych dni mieszkał w kamienicy na ul. Piwnej. Zmarł w 1837 roku.

ZADANIE NR 5

W 1850 r. w Warszawie mieszkało ponad sto sześćdziesiąt tysięcy osób. Mieszkali obok siebie Polacy, Rosjanie i ..... Mimo niekorzystnych warunków politycznych Warszawa rozwijała się. Zamożni wznosili pałacyki wzdłuż Alej Ujazdowskich, powstał pierwszy wielki hotel warszawski, nazywany Europejskim, a nową atrakcją stały się wyścigi konne na .....
 W 1845 r. oddano do użytku pierwszy odcinek Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. W latach 50. założono pierwszą sieć kanalizacyjną i pierwszy ....., dzięki któremu wystawiono przepiękną fontannę w ogrodzie Saskim, a wokół kolumny Zygmunta wybudowano basen z fontanną. Na rynku staromiejskim stanął pomnik warszawskiej Syrenki dłuta ..... Środowiskiem opiniotwórczym były salony mieszczańskie, gdzie co wieczór zbierała się elita kulturalna. Najpopularniejszym był salon Łuszczewskich. Funkcjonował Teatr Wielki i Rozmaitości, czasem dawano spektakle w amfiteatrze w Łazienkach Królewskich. Niestety teatr był nadzorowany przez zaborcę. Cenzura utrudniała układanie repertuaru na poziomie, wykluczone były sztuki nawiązujące do polskiej przeszłości. Faworyzowano komedie, farsy i operetki. Dnia 27 lutego 1861 r. podczas manifestacji zorganizowanej przez studentów, wojsko carskie dało salwę do tłumu na Krakowskim Przedmieściu. Pięć osób poległo, zostali pochowani na Starych Powązkach. Od początku 1864 r. całe Królestwo wraz z Warszawą znalazło się pod dyktando namiestnika hrabiego ..... i „jenerała-policmajstra” ..... W pierwszych latach po powstaniu styczniowym więzienia były przepełnione, przeprowadzano masowe rewizje, wprowadzano terror w mieście. Zlikwidowano większość klasztorów, zrusyfikowano ....., zlikwidowano wiele szkół. Spis z 1882 r. wykazał, że Warszawa była miastem analfabetów. Wykształcenie elementarne posiadało 46,1%, średnie 6,5% a wyższe tylko 1,9%. Powstały dwa stałe mosty na Wiśle, zaczęła funkcjonować regularna komunikacja tramwajów konnych. Z upływem czasu linii tramwajowych w Warszawie było kilkanaście, a oznakowane były kolorami. Wiele przedsięwzięć miejskich zainicjował rosyjski prezydent Warszawy ..... W 1881 r. zainstalowano pierwszą centralę telefoniczną, a ..... rozpoczął budowę nowoczesnej instalacji wodociągowo-kanalizacyjnej. Podwórza były miejscem wielu popisów cyrkowych i artystycznych. Bywali treserzy z niedźwiedziami, małpkami, katarzyniarze, często bardzo fantazyjnie poprzebierani. Największe targowisko znajdowało się za Żelazną Bramą, można tam było kupić wszystko od przetworów, ryb i mięs, przez słodycze, zabawki, a nawet strzelby. Kawiarnie i restauracje nie cieszyły się popularnością. W cukierniach najmodniejsze były lody i poncz, a w najwytworniejszych urządzano pokoje

do czytania gazet. Nie do pomyslenia było, aby szanująca się kobieta, weszła sama, bez męskiego towarzystwa do cukierni. W 1889 r. Warszawa przyłączyła do swego terenu Pragę. Pod koniec wieku liczba mieszkańców wzrosła do blisko .....

ZADANIE NR 6

Jadwiga Łuszczewska urodziła się 1834 roku. Miała starszą o pięć lat siostrę Kazimierę. Kształciły się obie w domu pod okiem rodziców. Matka wykluczyła naukę języków obcych, za to kładła duży nacisk na znajomość prac domowych, tzw. *prac cnotliwych*. Mówiła do Deotymy „Lepiej, abyś nie umiała pisać, niż abyś nie umiała lub nie lubiła .....”. Dziewczęta trzymane były pod kłosem, miały zakaz zawierania bliskich znajomości z innymi dziećmi. Wydawały rękopiśmienny miesięcznik pt. „.....”, gdzie można było znaleźć przepisywane artykuły z gazet, roszady, rebusy i ogłoszenia. Rodzice wozili dziewczynki po okolicach Warszawy, by poznały miejsca elekcji, bitew, do Wilanowa, by zobaczyły pałac królewski. Jeździli wspólnie do ....., oglądając przez teleskop gwiazdy, mleczną drogę i księżyc. Pierwszym domem Deotymy była kamienica przy Nowym Świecie. Matka prowadziła tam salon literacki, który był bardzo chętnie odwiedzany, zwłaszcza, że w całej Warszawie panowała ponura atmosfera po powstaniu ..... W każdy poniedziałek u Łuszczewskich, można było podyskutować swobodnie o sztuce, nauce i kulturze. Gdy mieszkali w pałacu Saskim osiemnastoletnia Jadwiga wystąpiła po raz pierwszy jako improwizatorka. Pierwszy występ okazał się sensacyjnym sukcesem. .... przyznał genialność, a inne gazety poparły tę opinię z całym przekonaniem i wiarą w geniusz Deotymy. Deotyma podobno była skromnej urody. Niskiego wzrostu, o rudych włosach, szczupłej figurze ubierała się zbyt oryginalne, co odejmowało jej jeszcze uroku. Rzadko trzymała się rówieśniczek, wołała towarzystwo mężczyzn mających opinie uczonych. Imponowała ludziom swym dystyngowanym gestem i ostrym spojrzeniem. O sobie mówiła, że była zazwyczaj zadumana i małomówna. Brała czynny udział w życiu patriotycznym miasta. Na pogrzebie Pięciu Poległych niosła cierniowy wieniec – symbol męczeństwa narodu. W listopadzie 1863 r. ojca Deotymy zesłano w głąb Rosji. Nie chcąc rozstawać się z ukochanym ojcem, pojechała z nim. Powrócili do Warszawy po dwóch latach. Niebawem zmarła jej siostra, potem ojciec i matka. W 1871 r. wprowadziła się do mieszkania przy ul. Marszałkowskiej i mieszkała tam aż do śmierci. Wznowiła działalność salonu literackiego. Przyjmowała towarzystwo w czwartki. Zakładała wtedy czarną aksamitną suknię z trenem, do tego kolię

z przepięknych szmaragdów i szmaragdowe kolczyki. Gości obowiązywały wieczorowe stroje, fraki i długie suknie. Bywały czwartki po sto pięćdziesiąt osób, ale zawsze całe mieszkanie było szczelnie zamknięte, a okna zasłonięte zasłonami. W salonie Deotymy było niczym u króla na dworze, ona była królową, która nosiła wachlarz w kształcie berła, poeta Adam Odyniec pełnił rolę księdza spowiednika, który nosił w surducie małe ucho. Był też odtwórca roli kata z toporkiem, szambelanowie oraz strażnicy. Jadwiga miała wiele pseudonimów, których używała w zależności od okazji: Deotima, ..., Królowa Ideału, Poetessa, Władczyni Absolutu, Wieszcza. Jedni ją ubóstwiali inni uważali za sztuczną i nudną. Krążyło o niej mnóstwo wierszyków, przeważnie złośliwych jak np. *We fraku – i w klaku, Pójdziemy do Deotymy na rymy, Wład kotek na plotek i mruga, dosyć lodów, Deotymy i Pługa, czy Deotyma się nadyma, zamiast kiecki ma strój grecki*. Deotyma napisała kilka powieści, najpopularniejszą z nich jest „.....”, która doczekała się ekranizacji, opery i przetłumaczenia na język włoski.

